

Το «φάντασμα» της αειφορίας στην περίοδο της κρίσης

*Βλάχου- Βρέτου Ειρήνη¹, Πανάγου Ελένη², Ζαχαριάδου Δέσποινα³,
Σταυροπούλου Μαρία - Αγγελική⁴*

1.Υπεύθυνη του ΚΠΕ Νέας Κίου

eirvlacho@sch.gr

2.Αναπληρώτρια Υπεύθυνη του ΚΠΕ Νέας Κίου

panagele@yahoo.gr

3.Μέλος της Π.Ο. του ΚΠΕ Νέας Κίου

dzaxar@sch.gr

4. Μέλος της Π.Ο. του ΚΠΕ Νέας Κίου

ma.stav@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Καρποφόρησε το «Όραμα» για την αειφορική ανάπτυξη, έτσι ώστε να διαμορφωθούν απόψεις και επιλογές προς αυτήν την κατεύθυνση; Η Δεκαετία της Εκπαίδευσης για την Αειφορική Ανάπτυξη, των διαφορετικών θεματικών ετών, προώθησε την αλλαγή νοοτροπιών; Η Εκπαίδευση για την Αειφορία μπορεί να βοηθήσει στην περίοδο της οξείας κρίσης που βιώνουμε;. Η Δια Βίου Μάθηση, εμπλεκόμενη με την Κοινωνική Μάθηση μπορούν να αποτελέσουν μοχλό για την ανάπτυξη δράσεων αλληλεγγύης, εθελοντισμού ώστε να μπορούν οι πολίτες να διαχειριστούν καλύτερα να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα που έχουν ανακύψει σε προσωπικό και σε κοινωνικό επίπεδο.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: *Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, Δια Βίου Μάθηση, Οικονομική κρίση, Κέντρα Δια Βίου Μάθησης για το Περιβάλλον και την Αειφορία, κοινωνική μάθηση, διαμόρφωση νέων στάσεων και συμπεριφορών.*

ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Προτάσσοντας το «Όραμα» για την Αειφορική ανάπτυξη, έτσι όπως υιοθετήθηκε στη συνάντηση υψηλού επιπέδου των Υπουργών Περιβάλλοντος και Παιδείας το Μάρτιο του 2005, στο Βίλνιους της Λιθουανίας, θα μπορούσε κανείς με ευκολία να διαπιστώσει ότι αυτό το «όραμα» έχει ανατραπεί συθέμελα στη σημερινή συγκυρία και αυτή η ανατροπή γενικεύεται στο μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη. Με πολλούς τρόπους και σε πληθώρα περιπτώσεων, η πλειοψηφία των ανθρώπων επιβιώνει με τρόπους που είναι από άποψη οικολογική, οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική και προσωπική, μη αειφόροι. (John Huckle)

Το Όραμα:

*«Αλληλεγγύη, ισότητα, αμοιβαίος σεβασμός μεταξύ των λαών, των χωρών και των γενεών, είναι οι κοινές αξίες που διαγράφουν το όραμά μας για το μέλλον αυτής της περιοχής. Μιας περιοχής που χαρακτηρίζεται από την **αειφόρο ανάπτυξη**, στην οποία συμπεριλαμβάνονται η **οικονομική ευρωστία**, η **δικαιοσύνη**, η **κοινωνική συνοχή**, η **προστασία του περιβάλλοντος** και η **αειφορική διαχείριση των φυσικών πόρων**, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των σημερινών γενεών χωρίς να υποθηκεύουν την δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες.*

Η εκπαίδευση δεν αποτελεί μόνο ανθρώπινο δικαίωμα αλλά είναι εξίσου απαραίτητη προϋπόθεση για την αειφόρο ανάπτυξη, καθώς επίσης και σημαντικό εργαλείο για καλή διακυβέρνηση, για τη λήψη αποφάσεων «μετά λόγου γνώσεως» και για την προώθηση της δημοκρατίας. Ως εκ τούτου, η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Ε.Α.Α) μπορεί να συμβάλει στη μετάφραση του οράματός μας σε πράξη.

Η Ε.Α.Α αναπτύσσει και ενισχύει την ικανότητα των ατόμων, των ομάδων, των κοινωνιών, των οργανισμών και των χωρών να διαμορφώνουν απόψεις και επιλογές προς την κατεύθυνση της αειφόρου ανάπτυξης.

Μπορεί να προωθήσει την αλλαγή της νοοτροπίας των ανθρώπων δίνοντας τους την δυνατότητα να δημιουργήσουν έναν κόσμο περισσότερο ασφαλή, πιο υγιή και με περισσότερη ευημερία, άρα συμβάλλει στην βελτίωση της ποιότητας της ζωής. Η Ε.Α.Α μπορεί να συμβάλει στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, στην αφύπνιση των συνειδήσεων και ενδυνάμωση στη λήψη αποφάσεων δίνοντας την δυνατότητα να εξερευνηθούν νέοι ορίζοντες και αντιλήψεις και να αναπτυχθούν νέες μέθοδοι και εργαλεία.» (UNECE Strategy for Education for Sustainable Development).»

Η αειφόρος ανάπτυξη αποτέλεσε ουσιαστικά ένα όραμα των σύγχρονων κοινωνιών για μεγάλες αλλαγές στον τρόπο που συνδέεται το περιβάλλον με την κοινωνία και την οικονομία. Είναι όμως ακόμα ρεαλιστικό;

Οι κρίσεις που έπληξαν το περιβάλλον και τις κοινωνίες τον προηγούμενο αιώνα έκαναν επιτακτική την ανάγκη για μια νέου τύπου ανάπτυξη (Γεωργόπουλος, 2006 - Φλογαΐτη, 1998 - Φλογαΐτη, 2006), με στόχο την ισορροπία των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών συστημάτων, έτσι ώστε οι μελλοντικές γενιές να έχουν την ευκαιρία να ικανοποιούν τις ανάγκες τους και να μη στερηθούν τη δυνατότητα της ευημερίας και σύμφωνα με τον ορισμό της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (World Commission on Environment and Development) έχει ως εξής: «Αειφορική ανάπτυξη είναι εκείνη που μπορεί να ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να μειώνει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες». Οι βασικές αρχές για την επίτευξη μιας αειφόρου κοινωνίας κρίθηκε ότι είναι ο σεβασμός και η μέριμνα για τη ζωή σαν κυρίαρχη ηθική αξία, δηλαδή η βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων, η διατήρηση της ζωτικότητας και της ποικιλομορφίας της γης, η ελαχιστοποίηση της εξάντλησης των μη ανανεώσιμων πόρων και η διαβίωση εντός των πλαισίων της φέρουσας ικανότητας της γης.

Η ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΗΣ Ε.Α.Α.

Το επίπεδο των προσπαθειών έπρεπε να προσανατολιστεί στη μεταβολή των προσωπικών στάσεων και πρακτικών, στην παροχή ευκαιριών στις τοπικές κοινωνίες να φροντίσουν το δικό τους περιβάλλον, στην προώθηση ενός εθνικού πλαισίου για ολοκληρωμένη ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος και στη δημιουργία μιας παγκόσμιας συμμαχίας. Κρίθηκε λοιπόν **θεμελιώδης η συνδρομή της εκπαίδευσης** για την επίτευξη της στις κοινωνίες. Ποια μορφή όμως εκπαίδευσης θα ήταν ικανή να στηρίξει και να προωθήσει ένα τέτοιο όραμα;

Η εκπαίδευση που θεωρήθηκε ότι μπορεί να παίξει αυτό το ρόλο δεν ήταν άλλη από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.) η οποία σιγά σιγά διευρύνθηκε και εξαπλώθηκε αντιμετωπίζοντας μια σειρά από αλληλοεξαρτώμενα θέματα οικονομίας, περιβάλλοντος και κοινωνίας (UNECE, 2005). Έτσι, προσεγγίζοντας ένα ευρύτερο φάσμα θεμάτων σχετικών με την ανάπτυξη η Π.Ε. μετεξελίχθηκε σε Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Φλογαΐτη, 2006). Σύμφωνα με τη Στρατηγική της UNECE

(2005) για την Ε.Α.Α., αυτή περιλαμβάνει στοχευμένες μορφές εκπαίδευσης σε μια Δια Βίου διαδικασία που ξεκινά από την προσχολική ηλικία και συνεχίζεται μέσω της ανώτατης εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης ενηλίκων, ξεπερνώντας τα όρια της τυπικής εκπαίδευσης και στηριζόμενη και σε μορφές μη τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης. Στόχος είναι σταδιακά η Ε.Α.Α. να εισχωρήσει σε εκπαιδευτικά προγράμματα όλων των επιπέδων: στην επαγγελματική εκπαίδευση, την επιμόρφωση εκπαιδευτικών, την εκπαίδευση στελεχών και υπευθύνων για τη λήψη αποφάσεων, έτσι ώστε να δημιουργηθούν πολίτες περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένοι, με γνώσεις που:

- να συνειδητοποιούν τη σοβαρότητα των ζητημάτων, αλλά και να διαθέτουν τις απαιτούμενες ικανότητες και τη θέληση προκειμένου να καταστούν παράγοντες αλλαγών στην κατεύθυνση της επίλυσής τους,
- να διερευνούν και να σκέπτονται κριτικά, συμμετέχοντας στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και να παρεμβαίνουν δυναμικά και δημοκρατικά στα κοινωνικά δρώμενα με σκοπό τις αλλαγές που απαιτούνται και τη διαμόρφωση συνθηκών αειφόρου ανάπτυξης,
- να έχουν οράματα και αξίες που θα τους βοηθούν να διαπραγματεύονται και να σχεδιάζουν ατομικά και συλλογικά τους κοινωνικούς όρους της αειφορίας, προσδιορίζοντας αυτόνομα το παρόν τους και επαγρυπνώντας για το μέλλον των γενεών που θα έρθουν.

Ο ρόλος του πολίτη, η ειρήνη, η ηθική, η δημοκρατία, η δικαιοσύνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η πολιτιστική ποικιλότητα, η οικονομία, η διαχείριση των φυσικών πόρων, η διατήρηση της βιοποικιλότητας αποτελούν θέματα τα οποία είναι ανάγκη να ενταχθούν στην Ε.Α.Α. στα πλαίσια μιας συστημικής και ολιστικής προσέγγισης (UNECE, 2005). Η Δεκαετία της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (2005-2014) έθεσε την αειφορία όχι ως έναν από τους εκπαιδευτικούς στόχους, αλλά ως έννοια κλειδί για τον επαναπροσανατολισμό της εκπαίδευσης και γενικότερα της μάθησης και έθεσε σε προτεραιότητα την ηθική διάσταση, προβάλλοντας ως καίρια θέματα για την Ε.Α.Α. την ισότητα, την αλληλεγγύη, το σεβασμό και την κατανόηση της διαφορετικότητας των πολιτισμών, με στόχο την ισορροπία ανάμεσα στις κοινωνίες, η οποία είναι καίριας σημασίας για την υλοποίησή της.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΟΜΩΣ Η ΝΕΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ;

Η ανατροπή λοιπόν του οράματος της αειφορίας μας βάζει μπροστά σε ερωτήματα τα οποία δημιουργούν νέες πραγματικότητες. Η δεκαετία της εκπαίδευσης για την αειφορία που αποτελείται από ξεχωριστά θεματικά έτη, πάνω στα οποία δουλέψαμε, με στόχο να φτάσουμε στον «Ενεργό Πολίτη», δηλαδή αυτόν που θα είναι ικανός να διαχειριστεί αειφορικά τη ζωή του σε σχέση με την κοινωνία, την οικονομία, την πολιτική, δεν έφερε τα αποτελέσματα που θα προσδοκούσε κανείς. Αντίθετα με τις αποφάσεις για την Ε.Α.Α. το 2005, όπως αυτές καταγράφηκαν στο «Όραμα», η πολιτική βούληση των κυβερνήσεων ήταν πολύ μακριά από το να οδηγηθεί η κοινωνία στην ευημερία.

Η οικονομική κρίση σ' όλο τον κόσμο, και βέβαια στην Ελλάδα, προκαλεί επιδείνωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε ένα πολύ μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. Δημιουργεί όμως, ταυτόχρονα, μια νέα πραγματικότητα στη συμπεριφορά των πολιτών, που οφείλουν να αναζητήσουν και να βρουν λύσεις για μια νέα ισορροπία σε πολλαπλά επίπεδα.

Σίγουρα η Ε.Α.Α. αποκτά ή μάλλον επιβάλλεται να αποκτήσει ένα καινούργιο νόημα και μια νέα δυναμική, αυτή της ευαισθητοποίησης και της συνειδητοποίησης. Κάτω από δεδομένες συνθήκες της οικονομικής κρίσης και της αβεβαιότητας για το

αύριο, η Ε.Α.Α. έχει καθήκον να δημιουργήσει πολίτες, οι οποίοι θα έχουν ως εφόδιό τους την κριτική σκέψη, και θα μπορούν να συνειδητοποιούν και να αντιμετωπίζουν τον κόσμο μέσα από τις εμπειρίες που τους έχουν προσφερθεί.

Έτσι λοιπόν πρέπει να στραφούμε πάλι στα εργαλεία που μας δίνει η εκπαίδευση. Οι προσεγγίσεις και οι μεθοδολογίες πρέπει να έχουν διαφορετική αφετηρία και πορεία, ώστε τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης για το Περιβάλλον και την Αειφορία (Κ.Δ.Β.Μ.Π.Α.) στο ρόλο που έως τώρα έχουν (μη τυπική μάθηση), να μπορούν και πάλι να διαδραματίσουν έναν σημαίνοντα ρόλο. Η Δια Βίου Μάθηση δίνει πολύ σοβαρά ερεθίσματα για να αντιμετωπιστούν οι καινούργιες συνθήκες.

Πριν από δύο χρόνια, όταν ακόμα η κρίση «δεν είχε δείξει όλα της τα δόντια», σε κάποια εισήγησή μας είχαμε σταθεί στη συμβολή της κοινωνικής μάθησης, που είναι μια άλλη μορφή μάθησης, είναι όμως ένα ουσιαστικό εργαλείο, που σήμερα, περισσότερο από ποτέ, μπορεί να βοηθήσει προς αυτήν την κατεύθυνση, σε συνδυασμό με την Δια Βίου Μάθηση. Η κοινωνική μάθηση μπορεί εν δυνάμει να συμβάλλει στο να γίνει πραγματικότητα η δημιουργία μια κοινωνίας μάθησης που αποτελεί απαραίτητο συστατικό για την κατάκτηση της αειφορίας. Δεν μπορεί να υπάρξει αειφόρος ανάπτυξη όπου δεν πραγματοποιείται μάθηση (Scott & Gough, 2003).

Στόχος της μαθησιακής διαδικασίας αυτής είναι η δέσμευσή των συμμετεχόντων σε μια δημιουργική αναζήτηση απαντήσεων σε προβλήματα για τα οποία δεν υπάρχουν συνταγές αντιμετώπισης και έτοιμες λύσεις. Βλέπουμε ότι η διαδικασία της κοινωνικής μάθησης ξεφεύγει από όσα έχουμε στο μυαλό μας για τη μάθηση και την εκπαίδευση. Στόχος στην κοινωνική μάθηση δεν είναι η στείρα απόκτηση γνώσεων και η ικανότητα αναπαραγωγής τους. Η στοχοθεσία της κοινωνικής μάθησης απέχει πολύ από αυτό. Οι άνθρωποι εδώ παρακινούνται να στοχαστούν πάνω σε υποθέσεις και σε πλαίσια αναφοράς, προσπαθώντας να δημιουργήσουν νέες προοπτικές και να σχεδιάσουν νέες μορφές δράσης (Wals et al, 2009). Το βάρος ρίχνεται, λοιπόν, στη συλλογική επεξεργασία και αξιοποίηση της γνώσης που παράγει και διαχειρίζεται μια κοινωνία μάθησης (Van der Zee, 1996).

Το φαινόμενο της κοινωνικής μάθησης, ως ιδιαίτερη μορφή μάθησης χαρακτηρίζεται από κάποια στοιχεία που τη διαφοροποιούν από όσα συνήθως λέγονται όταν μιλάμε για μάθηση. Σύμφωνα με τους Wals et al (2009), τα χαρακτηριστικά της μάθησης είναι τα εξής:

- Η κοινωνική μάθηση είναι μια μάθηση **από** τον άλλο και **με** τον άλλο.
- Μπορούμε να μάθουμε περισσότερα εάν δεν σκεφτόμαστε και δρούμε όλοι το ίδιο, δηλαδή, μαθαίνουμε περισσότερα σε **ετερογενείς ομάδες** απ' ό,τι σε ομογενείς ομάδες.
- Η κοινωνική μάθηση αφορά τη δημιουργία **εμπιστοσύνης** και **κοινωνικής συνοχής**, με στόχο οι άνθρωποι να γίνουν περισσότερο δεκτικοί και να χρησιμοποιούν **περισσότερες οπτικές θέασης** του κόσμου.
- Η κοινωνική μάθηση αφορά, επίσης, την **καλλιέργεια του αισθήματος της «ιδιοκτησίας»**, να θεωρούν δηλαδή οι συμμετέχοντες δικές τους τις ιδέες που διαμορφώνονται μέσα στην ομάδα και να παλεύουν για την υλοποίησή τους, αυξάνοντας έτσι τις πιθανότητες οι ιδέες που γεννιούνται, να γίνουν πράξεις.
- Τέλος, στην κοινωνική μάθηση **το νόημα προκύπτει συλλογικά** από τα άτομα που συμμετέχουν σ' αυτή.

Η ανάγκη για στροφή σε μια μάθηση τέτοιας δυναμικής, όπως η κοινωνική μάθηση, προκύπτει από την κατάσταση «κινδύνου» στην οποία έχουν περιέλθει οι σημερινές κοινωνίες. Η ταυτόχρονη υποβάθμιση του κοινωνικού και του φυσικού

περιβάλλοντος από τις ανεξέλεγκτες διαστάσεις που έχει πάρει η ανάπτυξη, η παγκοσμιοποίηση, η πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών και από την άλλη η ολοένα αυξανόμενη τάση ατομικισμού των ανθρώπων έχουν οδηγήσει τις κοινωνίες σε ανασφάλεια για το μέλλον. Για να μπορέσει ο άνθρωπος να αντιμετωπίσει αυτή την κατάσταση και να αντεπεξέλθει σε κρίσεις που μπορεί να προκύψουν απρόσμενα είναι ανάγκη να μάθει να σκέφτεται και να εργάζεται σε συλλογικά πλαίσια (Wals et al, 2009 · Antikainen, 2007). Σε μια τόσο πολύπλοκη κοινωνία, η ικανότητα να διαχειριστούμε την κοινωνικοοικονομική και πολιτισμική πραγματικότητα είναι απαραίτητη και αυτή μπορούμε να την κατακτήσουμε μέσα από την ανάπτυξη κοινωνικών ικανοτήτων, που δεν μαθαίνονται μόνο στο σχολείο αλλά κυρίως μέσα από την αλληλεπίδραση με τους άλλους σε φιλικό, οικογενειακό, επαγγελματικό κλπ επίπεδο (Antikainen, 2007). Η κοινωνική μάθηση είναι το εργαλείο εκείνο που θα γεφυρώσει το χάσμα που έχει δημιουργηθεί ανάμεσα στους ανθρώπους, θα τους δώσει τη δυνατότητα και θα τους αναπτύξει ικανότητες για να θέσουν υπό διαπραγμάτευση και γόνιμη κριτική θεσμούς, αξίες και ιδεολογίες. Μόνο έτσι θα μπορέσουν και μόνο μέσα από συλλογικό αναστοχασμό να επαναπροσανατολίσουν τη σκέψη τους και να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις του μέλλοντος.

Θεωρούμε ότι τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης για το Περιβάλλον και την Αειφορία., αξιοποιώντας ένα σπουδαίο εργαλείο όπως η κοινωνική μάθηση, μπορούν να αντεπεξέλθουν σ' αυτή την πρόκληση που θέτει η Ε.Α.Α. γιατί ως εκ της δομής τους, των δράσεων που υλοποιούν, του εκπαιδευτικού υλικού που παράγουν, των συνεργασιών που αναπτύσσουν, των δικτύων στα οποία συμμετέχουν και την εμπλοκή τους πλέον στη Δία Βίου Μάθηση, μπορούν να δημιουργήσουν μαθησιακές ευκαιρίες σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς και την τοπική κοινωνία, συμβάλλοντας έτσι στη σταδιακή εξέλιξη της τοπικής κοινωνίας σε μια κοινωνία μάθησης.

Οι συμμετέχοντες στη διαδικασία θα αποφασίζουν από κοινού για τις ανάγκες τους και τα προβλήματά τους μέσα στη συγκεκριμένη τοπική κοινωνία και θα συνδιαμορφώνουν τους στόχους της παρέμβασης, τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να εξελιχθεί το πρόγραμμα (ενημερωτικές συναντήσεις, ημερίδες, βιωματικά εργαστήρια κλπ), τα χρονικά πλαίσια κλπ.

Η διαδικασία αυτή μπορεί να εξελιχθεί με βάση τις παρακάτω φάσεις:

1^η ΦΑΣΗ: «**Σκέψου πριν κάνεις το άλμα**» (προκαταρκτική φάση). Η ομάδα πρέπει να εξετάσει, αφού πρώτα ενημερωθεί, αν η διαδικασία της κοινωνικής μάθησης είναι η κατάλληλη επιλογή για να διαφοροποιήσει και εντέλει να βελτιώσει τις σχέσεις των κατοίκων μιας τοπικής κοινωνίας.

2^η ΦΑΣΗ: «**Προσανατολισμός. Διερεύνηση του προβλήματος, το πεδίο του παιχνιδιού και οι μέθοδοι**». Σχηματίζεται μια ομάδα- πυρήνας, όπου οι συμμετέχοντες καθορίζουν τα πλαίσια της διαδικασίας, διερευνούν εκτενέστερα μια προβληματική περιοχή ή κατάσταση, προσδιορίζουν τις προσδοκίες της διαδικασίας με θετικό και «αισιόδοξο» μάτι και οριοθετούν το θεσμικό και πολιτικό περιθώριο για δράση.

3^η ΦΑΣΗ: «**Δραστηριοποίηση. Απελευθέρωση ενέργειας και δημιουργικότητας**». Δίνεται η δυνατότητα συμμετοχής στη διαδικασία ατόμων και έξω από την ομάδα-πυρήνα, ανεξάρτητα από ειδικευση, γνώσεις, κοινωνική προέλευση και ικανότητες, έτσι ώστε αξιοποιώντας τις «διαφορετικές» εμπειρίες, γνώσεις και αξίες, να βρεθούν εναλλακτικές λύσεις και τρόποι δράσης.

4^η ΦΑΣΗ: «**Επιλέγοντας και σχεδιάζοντας μια λύση**». Γίνεται προσπάθεια σύγκλισης απόψεων, προκειμένου να κατακτηθεί η συλλογικότητα και να καταλήξει η ομάδα σε μια κοινή πρόταση και όραμα για μια αρμονική και ειρηνική συνύπαρξη.

5^η ΦΑΣΗ: «**Θέτοντας σε εφαρμογή**». Η ομάδα θα προχωρήσει σε εφαρμογή της πρότασης κάτω από πραγματικές συνθήκες, υλοποιώντας τις απαραίτητες δράσεις – παρεμβάσεις, δημοσιοποιώντας το αποτέλεσμα, αναγνωρίζοντας έτσι και ενδυναμώνοντας την προσπάθεια των συμμετεχόντων

6^η ΦΑΣΗ: «**Αξιολογώντας. Κοιτάζοντας πίσω και μπροστά**». Εφαρμόζοντας το **μοντέλο της ενδυναμωτικής αξιολόγησης** (D. Fetterman) προσεγγίζεται μια αξιολόγηση που δε στοχεύει μόνο στην αποτελεσματικότητα της διαδικασίας και στο ποσοστό επίτευξης των στόχων, αλλά κυρίως στην ενδυνάμωση των συμμετεχόντων για βελτίωση της διαδικασίας. (Κάραλης 2004)

Κατά την πορεία της υλοποίησης μιας τέτοιας διαδικασίας μάθησης τα Κ.Δ.Β.Μ.Π.Α. μπορούν να θέσουν στην υπηρεσία της ομάδας δομές, συνεργασίες, υλικό κλπ που μπορεί να λειτουργήσει διευκολυντικά. Για παράδειγμα, οι συνεργασίες που έχουν αναπτύξει τα Κ.Δ.Β.Μ.Π.Α... τα προηγούμενα χρόνια με διάφορες υπηρεσίες και φορείς όπως:

- Τοπικές δημοτικές αρχές και Δημόσιοι φορείς
- Τοπικές σχολικές μονάδες
- Διάφορες Τοπικές Υπηρεσίες (Συμβουλευτικοί Σταθμοί Νέων, Υγειονομικές Υπηρεσίες κ.λ.π.)
- Μη κυβερνητικοί φορείς και οργανώσεις (Συνήγορος του Πολίτη κ.λ.π.)
Ινστιτούτα, Κέντρα και λοιπά Ιδρύματα (Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας κ.λ.π.)
- Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
- Τοπικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
- Εξειδικευμένες Επαγγελματικές Ομάδες...

μπορούν να μπουν στην υπηρεσία της διαδικασίας αυτής κάτω βέβαια από το πρίσμα των αναγκών των συμμετεχόντων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Η Ελληνική κοινωνία ζει μια πρωτόγνωρη κατάσταση. Τα όρια αντοχής μιας τέτοιας κοινωνίας συνεχώς διαμορφώνονται αλλά όχι με θετικό πρόσημο.

Η Αειφορία όμως δεν πρέπει να γίνει φάντασμα. Αντίθετα η διαδικασία εκπαίδευσής της πρέπει και μπορεί να γίνει στόχος. Τα εκπαιδευτικά εργαλεία που διαθέτουμε (Δια Βίου Μάθηση, Κοινωνική Μάθηση), μπορούν να διαμορφώσουν στάσεις και συμπεριφορές, ώστε οι πολίτες συμμετέχοντας στις διάφορες δράσεις, να γίνουν ικανοί να αντιπαλέψουν την κρίση που βιώνουν, αναπτύσσοντας πρωτοβουλίες αλληλεγγύης, αμοιβαίου σεβασμού, ώστε να εδραιωθεί η δικαιοσύνη, η κοινωνική συνοχή και εν τέλει η ικανότητα να διαχειριστούν αειφορικά τη ζωή τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Antikainen A. (2007). *“Is Lifelong learning a reality? The case of Finland from a comparable Perspective”* in “Transforming a learning society. The case of Finland”, edited by Peter Lang, European Academic Publishers, Bern
- Γεωργόπουλος Α. (2006). *Γη, Ένας Μικρός και Εύθραυστος Πλανήτης*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα
- Κάραλης, Θ.Κ. (2004). *Ζητήματα Αξιολόγησης Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων*, Πάτρα, ΕΑΠ

- Νάσαινας Γεώργ. (2010). *Η Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της Δια Βίου Εκπαίδευσης*, εκδ. Μπατσιούλας, Αθήνα
- Φλογαΐτη Ε., (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Φλογαΐτη Ε., (2006). *Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Foster J. (2002). *Sustainability, Higher Education and the Learning Society*, Environmental Education Research, 8: 1, 35-42
- Rogers Alan, (1999). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα
- Scott W. & Gough St. (2003). *Sustainable development and learning. Framing the issues*, Routledge Falmer, London
- UNECE (2005). *Education for sustainable development in the UNECE region*, <http://www.unece.org/env/esd/Strategy&Framework.htm>
- Van der Zee H., (1996). “*The learning society*” in “The learning society. Adult learners, education and training. Challenges and trends, edited by Raggatt P, Edwards R. & Small N., Routledge Publications, New York
- Wals A.E.J., Hoeven N. & Blanken H.. (2009), *The acoustics of social learning*, Wageningen Academic Publishers, The Netherlands, 2009